

Mit tanít az iskola?

Vass Vilmos
oktatókutató, egyetemi
docens

KÖZISMERT TÉNY, HOGY A MAGYAR ISKOLA a tananyagra helyezi a hangsúlyt. Központi témája ez a tanárok, szülők és diákok most erőre kapó tiltakozásának is. A tanárok szerint képtelenség hatékonyan átadni ennyi ismeretet, a diákok pedig arra panaszkodnak, hogy belegebednek, ha meg akarnak felelni az előírt követelményeknek. Ugyanezt látják a szülők is – vagy a gyerek gyenge eredményeit vagy a tanulással töltött hosszú órákat. A tananyag csökkentése azon kevés követelések egyike, amelyekkel még kormánypárti megszólalók is hajlandók egyetérteni.

Szakmai és társadalmi körökben már több évszázada felmerül a kérdés: mit is tanít az iskola? A jó hírem az, hogy ez a kérdés számos országban megjelenik. Ebből a szempontból – lehet, hogy ez az egyetlen – a nemzetközi folyamatok fősodrában haladunk. Mi azonban a tananyag problematikáját az 1777. évben kiadott Ratio Educationis óta, 239 éve görgetjük magunk előtt.

Azóta tantervek és utasítások sorát vezették be. Napjainkban, ha a pedagógusok és a szülők egy részének, az oktatáspolitikusok és államtitkárok többségének a véleményére vagyunk kíváncsiak, kissé sommás választ kapunk: az iskola tanítson meg mindent, ami fontos. Iskoláséveinkre emlékezve „ál munkából felkeltve is” idézünk a nagy költőktől, jóleső érzéssel tölt el minket, hogy pontosan tudjuk jelentősebb uralkodóink születési és halálozási évszámát, többen a kémiai képletek és a csontok világában sem vesznek el. Memóriánkból egyszer a rag, jel, képző, máskor a fej, tor, potroh ismeretháromszöge bukkan elő. A „mindent bele” tananyagtervezési elv jól tetten érhető napjaink gyakorlatában is. Régóta keressük a megoldást, hogyan lehet kikecmeregni a tananyag csapdájából. Az 1878-as Gimnáziumi és Reáliskolák Tanterve és Utasításai például már gondoltak az „ügyességek rendszerére” (ma ezt fejlesztendő képességeknek nevezzük), 100 év elteltével pedig az 1978-as Nevelés és oktatás terve már – először a hazai tantervtörténetben – differenciálta a tananyagot. Talán néhányan még emlékszünk a törzs- és a kiegészítő anyag megkülönböztetésére.

Az ipari forradalmak és a tudományok fejlődése jelentős hatást gyakorolt az iskolai tananyagra. Jelenleg a negyedik ipari forradalom zajlik. Az innovációk, az új ismeretek, kutatási eredmények jelentősen gazdagították, bizonyos mértékben meg-

változtatták azt, hogy mit tanít az iskola. A XX. század elején, sporadikusan ugyan, ám a tananyag kiválasztásában és elrendezésében megjelentek a pedagógiai és pszichológiai szempontok. 1902-ben John Dewey A gyermek és a tanterv címmel „az élet iskolájáról”, a problémamegoldás és az információszerezés képességének jelentőségéről írt. Ma ezeket néhány országban életképességnek nevezik.

A pedagógiai gyakorlat és az oktatáspolitikai tananyagot többnyire mennyiségi problematikaként kezelte. Jó példái ennek az évtizedek óta felbukkanó tananyagcsökkentési törekvések, amelyeknek szinte mindig az lett az eredményük, hogy még több tananyag került be a tantervekbe, a tanmenetekbe, az óravázlatokba és nem utolsósorban a tanítás gyakorlatába.

Második megközelítésben érdemes a XXI. század kihívásaira fókuszálni. Megkockáztatom, hogy a jelenleg iskolába járó generáció jelentős része nem igazán kíváncsi a tananyagközpontú magyar iskola fenti problémahalmazára. Hacsak nem történészek lesznek, őket inkább a jövő érdekli. Többek között az életük és a munkájuk minősége, az iskolában tanultak hasznosítása. A címben feltett kérdés legfeljebb a magamfajta, több évtizede tantervelmélettel foglalkozó szakembert izgatja. Számukra a miértek megválaszolása sokkal fontosabb. Tekintsünk el most attól a nem elhanyagolható tényezőtől, hogy a pedagógusok jelentős része (joggal) a hogyanokra, a tanítás módszertanára és a tanulásszervezés technikáira fogékony. A tanulók érdeklődése, érdeke, tapasztalata, igénye azonban egyre jelentősebb faktor. Nota bene, a hogyanok és a miértek szerencsés esetben egymást erősítő tényezők.

Természetesen a tananyag kiválasztásában és elrendezésében a diákok szempontjai mellett számos más tudományos, társadalmi, gazdasági, kulturális, pedagógiai, pszichológiai tényező is szerepet játszik. Ez a fajta komplexitás azonban azt is jelenti, hogy a XXI. században a tananyag problematikája egyrészt strukturális megoldásokat igényel, másrészt a korábbi primátusa megszűnik, és a fejlesztés eszközeként funkcionál. A gyakorlat nyelvére fordítva ez azt is jelenti, hogy a pedagógusok – munkaközösségek, fejlesztőcsoportok, műhelyek – a fejlesztés folyamatát, egy-egy képzési szakaszban az elsajátítandó tudást (nem egyenlő a tananyaggal!), a fejlesztendő képességeket és az attitűdöket közösen gondolják végig. Megszűnik az „én tantárgyam, én házam” elve, a közös tervezőasztalra a miért, és nem a mit megválaszolása kerül. Az oktatáspolitikai pedig teret ad a tanulói igényeknek, a helyi tervezésnek, megteremti ennek feltételeit, igényesebben fogalmazva: támogató környezetet. Ebben az esetben a standardok megtervezése és bevezetése nem egyenlő a standardizációval.

Ma egyre inkább láthatjuk az erőteljes centralizáció eredményét. A Klik körüli vita azonban nem fedheti el az oktatáspolitikai talán még fontosabb feladatát: a tartalom és a kompetenciák tanításának összeegyeztetését, s ha kell, újragondolását.

az oktatáspolitikai a tananyagot többnyire mennyiségi problematikaként kezelte